



**Vammaisten henkilöiden  
oikeuksien komitea**

**Yleiskommentti nro 6 (2018)  
yhdenvertaisuudesta ja  
syrjimättömyydestä**

Komitean 19. istunnossaan  
(14. helmikuuta - 9 maaliskuuta) hyväksymä.

Vastuuvapauslauseke:

Tämä on epävirallinen käännös Ihmisoikeuskeskuksen toimeksiantosta. Alkuperäinen englanninkielinen julkaisu "*General Comment No 6 (2018) - Equality and Non-Discrimination*" on luettavissa osoitteessa:  
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

Yhdistyneet kansakunnat (YK)  
Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea  
CRPD/C/CG/6  
19. istunto  
14 helmikuuta - 9 maaliskuuta 2018

Otsikko: Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea: Yleiskommentti nro 6 (2018) yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä.  
ISBN: 978-952-7117-59-0

Taitto: Joonas Tupala

## Huomioita käännöksestä

YK:n vammaisyleissopimuksen 5 artiklan otsikko on virallisessa englanninkielisessä versiossa *"equality and non-discrimination"*. Virallisessa suomenkielisessä käännöksessä tämä on käännetty *"tasa-arvo ja yhdenvertaisuus"*. Suomenkielinen käännös ei vastaa tekstin sisällöllistä merkitystä.

Suomessa vakiintuneen käytännön mukaan tasa-arvolla tarkoitetaan yleensä miesten ja naisten välistä tasa-arvoa eikä yleistä, useita eri vähemmistöryhmiä kattavaa yhdenvertaisuutta. Tämä juontaa juurensa pitkälti siitä, että naisten ja miesten välistä tasa-arvoa käsittelevä tasa-arvolaki (609/1986) on käännetty englanniksi *"act on equality between women and men"*.

Tasa-arvolakia myöhemmin voimaan tulleessa yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) säädetään syrjintäkiellosta muilla kuin sukupuolen perusteella. Sen englanninkielinen käännös on *"non-discrimination act"*.

Näiden aikaisempien käännöspäätösten vuoksi on ymmärrettävää, että vammaisyleissopimuksen 5 artikla on käännetty muotoon *"tasa-arvo ja yhdenvertaisuus"*. Sisällöllisesti parempi käännös olisi kuitenkin *"yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys"*, koska vammaisyleissopimuksen 5 artiklassa käsitellään sisällöllisesti syrjimättömyyttä ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, eikä sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä teemoja.

Tässä käännöksessä käytetään käsiteparista *"equality and non-discrimination"* suomennosta *"yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys"*, koska tämä vastaa paremmin alkuperäisen englanninkielisen version sisällöllistä merkitystä.

Edellisen perusteella käännöstä on mukautettu myös tilanteissa, joissa englanninkielisen version *"equality"* viittaa laajemmin yhdenvertaisuuteen kuin yksistään sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Näissä kohdissa alkuperäinen teksti on aina käännöksen perässä sulkeissa, kuten esimerkiksi puhuttaessa inklusiivisesta yhdenvertaisuudesta (*inclusive equality*).

Lisäksi lukijan on hyvä tiedostaa, että yleiskommentin englanninkielisessä versiossa on termejä, joille ei ole olemassa vakiintuneita suomenkielisiä vastineita. Näissä kohdissa käännöksessä on käytetty alkuperäistä vastaavaa suomenkielistä käännöstä, ja alkuperäinen englanninkielinen termi on käännöksen perässä sulkeissa, kuten esimerkiksi puhuttaessa muodollisesta yhdenvertaisuuden mallista (*formal model of equality*).



**Vammaisten henkilöiden  
oikeuksien komitea**

**Yleiskommentti nro 6 (2018)  
yhdenvertaisuudesta ja  
syrjimättömyydestä**

## Sisällysluettelo

<b>I.</b>	<b>Johdanto.....</b>	<b>6</b>
<b>II.</b>	<b>Vammaisten henkilöiden tasa-arvo ja yhtenvertaisuus kansainvälisessä oikeudessa.....</b>	<b>8</b>
<b>III.</b>	<b>Ihmisoikeuksiin perustuva vammaisuuden malli ja osallistava yhtenvertaisuus .....</b>	<b>10</b>
<b>IV.</b>	<b>Yhtenvertaisuuden ja syrjimättömyyden oikeudellinen luonne.....</b>	<b>13</b>
<b>V.</b>	<b>Normatiivinen sisältö.....</b>	<b>14</b>
<b>VI.</b>	<b>Sopimuspuolten yleiset velvoitteet yleissopimuksen nojalla koskien yhtenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä.....</b>	<b>28</b>
<b>VII.</b>	<b>Suhde yleissopimuksen muihin erityisiin artikloihin .</b>	<b>32</b>
<b>VIII.</b>	<b>Täytäntöönpano kansallisella tasolla .....</b>	<b>52</b>

## I. Johdanto

1. Tämän yleiskommentin tarkoituksena on selventää vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (jäljempänä "vammaisyleissopimus") 5 artiklaan sisältyviä yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskevia sopimuspuolten velvoitteita.
2. Komitea on huolissaan siitä, että sopimuspuolten lainsäädännössä ja politiikoissa lähestytään yhä vammaisuutta hyväntekeväisyyteen ja/tai lääketieteeseen perustuvien mallien pohjalta, vaikka ne ovat ristiriidassa vammaisyleissopimuksen kanssa. Tällaisten mallien itsepintainen käyttö estää tunnustamasta vammaisia henkilöitä täysimääräisinä oikeussubjekteina ja oikeudenhaltijoina. Lisäksi komitea panee merkille, että sopimuspuolten toimet vammaisuuteen liittyvien asenteellisten esteiden purkamiseksi ovat olleet riittämättömiä. Esimerkkejä tästä ovat sitkeät ja nöyryyttävät stereotypiat, vammaisten henkilöiden leimautuminen ja heihin kohdistuvat ennakkoluulot siitä, että he ovat taakaksi yhteiskunnalle. Siksi on ratkaisevan tärkeää, että vammaiset henkilöt ovat heitä edustavien järjestöjen välityksellä keskeisessä roolissa, kun lainsäädäntöä ja politiikkaa uudistetaan.
3. Yhdenvertaisuuslainsäädännön ja ihmisoikeuskehyksien laajentaminen on johtanut laajempaan vammaisten henkilöiden oikeuksien suojaan monissa sopimuspuolina olevissa valtioissa. Lainsäädäntö ja sääntelykehykset ovat kuitenkin yhä usein epätäydellisiä ja puutteellisia tai tehottomia, tai niissä ei ole otettu riittävällä tavalla huomioon ihmisoikeusperustaista vammaiskäsitystä. Monet kansalliset lait ja politiikat pitävät yllä vammaisten henkilöiden syrjäyttämistä, eristämistä ja syrjintää sekä heihin kohdistuvaa väkivaltaa. Niissä ei usein tunnusteta moniperusteista ja risteävää syrjintää tai läheissyr-

jintää tai sitä, että kohtuullisen mukautuksen epäämisessä on kyse syrjinnästä. Lisäksi niistä puuttuvat tehokkaat oikeussuoja- ja hyvitysmekanismit. Tällaisia lakeja ja politiikkoja ei tavallisesti pidetä vammaisuuteen perustuvana syrjintänä, koska niiden katsotaan olevan oikeutettuja vammaisten henkilöiden suojelemista tai hoitamista varten tai heidän etujensa mukaisia.

## II. Vammaisten henkilöiden tasa-arvo ja yhdenvertaisuus kansainvälisessä oikeudessa

4. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön peruseriaatteita ja oikeuksia. Ne ovat yhteydessä ihmisarvoon ja siten kaikkien ihmisoikeuksien kulmakiviä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 1 ja 2 artiklassa todetaan, että kaikki ihmiset ovat tasavertaisia arvoltaan ja oikeuksiltaan, ja tuomitaan syrjintä avoimella syrjintäperusteiden luettelolla.
5. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat keskeinen osa kaikkia ihmisoikeussopimuksia. Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa kielletään syrjintä rajaamatta syrjintäperusteiden luetteloa. Vammaisyleissopimuksen 5 artikla sai alkunsa tästä kiellosta. Yhdistyneiden kansakuntien kaikkien aihekohtaisten ihmisoikeussopimusten<sup>1</sup> tavoitteena on toteuttaa yhdenvertaisuutta (*equality*) ja poistaa syrjintä, ja ne sisältävät yhdenvertaisuutta (*equality*) ja syrjimättömyyttä (*non-discrimination*) koskevia säännöksiä. Vammaisyleissopimuksessa on otettu huomioon muista yleissopimuksista saadut kokemukset. Sen yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskevat periaatteet kuvastavat Yhdistyneiden kansakuntien perinteen ja lähestymistavan kehitystä.

1 Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus, kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus, yleissopimus lapsen oikeuksista, kansainvälinen yleissopimus siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista, kansainvälinen yleissopimus kaikkien ihmisten suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta.



6. Termi "arvo" esiintyy vammaisyleissopimuksessa useammin kuin missään muussa Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksia koskevassa yleissopimuksessa. Se mainitaan vammaisyleissopimuksen johdanto-osassa, jossa sopimuspuolet palauttavat mieliin Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan ja siinä julistetut periaatteet, joiden mukaan ihmiskunnan kaikkien jäsenten synnynnäinen arvo ja merkitys sekä yhtäläiset ja luovuttamattomat oikeudet tunnustetaan vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustaksi maailmassa.
  
7. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat vammaisyleissopimuksen keskiössä. Niihin viitataan johdonmukaisesti sen aineellisissa artikloissa, joissa käytetään toistuvasti ilmaisua "yhdenvertaisesti muiden kanssa", joka yhdistää yleissopimuksen aineelliset oikeudet ja syrjimättömyysperiaateen toisiinsa. Arvo, koskemattomuus ja yhdenvertaisuus (*equality*) on evätty henkilöiltä, joilla on jokin todellinen tai havaittu vamma. Syrjintää on esiintynyt ja esiintyy yhä. Tämä koskee myös syrjinnän julmia muotoja, joita ovat esimerkiksi tahdonvastainen ja/tai pakotettu järjestelmällinen sterilisointi, lääketieteelliset tai hormonipohjaiset interventiot (esimerkiksi lobotomia tai Ashley-hoito), pakkolääkitys, sähköshokit pakkohoitona, eristäminen, "eutanasiaksi" kutsuttu järjestelmällinen murhaaminen, pakkoabortit, terveydenhuollon epääminen ja ruumienosien silpominen ja niiden myyminen erityisesti niiden henkilöiden osalta, joilla on albinismi.

### III. Ihmisoikeuksiin perustuva vammaisuu den malli ja osallistava yhdenvertaisuus

8. Yksittäiset tai lääketieteeseen perustuvat vammaisuuden mallit estävät yhdenvertaisuusperiaatteen soveltamisen vammaisiin henkilöihin. Lääketieteeseen perustuvan vammaisuuden mallin perusteella vammaisia henkilöitä ei tunnusteta oikeudenhaltijoiksi, vaan heidät "alennetaan" pelkäksi vammojensa summaksi. Näissä malleissa vammaisten henkilöiden syrjivää tai eriytettyä kohtelua ja syrjäyttämistä pidetään normaalina toimintana. Se legitimoidaan lääketieteeseen perustuvalla lähestymistavalla, jossa vammaisuus nähdään kyvyttömyytenä. Yksittäisiä tai lääketieteeseen perustuvia malleja käytettiin varhaisimpien vammaisuuteen liittyvien kansainvälisten säädösten ja politiikkojen laatimisessa. Näin tehtiin myös sen jälkeen, kun yhdenvertaisuuden (*equality*) käsitettä oli yritetty soveltaa ensimmäisiä kertoja vammaisuuteen. Kehitysvammaisten oikeuksien julistus (1971) ja vammaisten oikeuksien julistus (1975) olivat ensimmäisiä ihmisoikeusasiakirjoja, joihin sisältyi vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskevia säännöksiä. Vaikka nämä varhaiset ei-sitovat ihmisoikeusvälineet tasoittivat tietä yhdenvertaisuuden (*equality*) perustuvalla vammaisuutta koskevalle lähestymistavalle, ne pohjautuivat kuitenkin yhä lääketieteeseen perustuvaan vammaisuuden malliin, sillä niissä vamma nähtiin perustelluksi syyksi rajoittaa tai evätä oikeuksia. Niissä käytetään myös kieltä, jota pidetään nykyisin sopimattomana tai vanhentuneena. Askel eteenpäin otettiin vuonna 1993, jolloin hyväksyttiin yleisoh-

jeet vammaisten henkilöiden yhdenvertaisista mahdollisuuksista (*Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*), joissa "mahdollisuuksien yhdenvertaisuus" julistettiin vammaispolitiikan ja lainsäädännön peruskäsitteeksi.

9. Ihmisoikeusperustaisessa vammaiskäsityksessä tunnustetaan, että vammaisuus on sosiaalinen konstruktio ja ettei vammoja voida pitää perusteltuna syynä ihmisoikeuksien rajoittamiselle tai epäämiselle. Tässä mallissa tunnustetaan, että vammaisuus on yksi identiteetin monista kerroksista. Näin ollen vammaisten henkilöiden monimuotoisuus on otettava huomioon vammaislainsäädännössä ja politiikassa. Tässä mallissa tunnustetaan myös, että ihmisoikeudet ovat toisistaan riippuvaisia, toisiinsa liittyviä ja jakamattomia.
10. Vammaisyleissopimuksen 3 artiklan mukaan yleissopimuksen yleisiin periaatteisiin kuuluva mahdollisuuksien yhdenvertaisuus on huomattava edistysaskel muodollisen yhdenvertaisuuden mallista (*formal model of equality*) todellisen yhdenvertaisuuden malliin (*substantive model of equality*). Muodollisen yhdenvertaisuuden (*formal equality*) tavoitteena on torjua välitöntä syrjintää kohtelemalla ihmisiä samalla tavoin samanlaisissa tilanteissa. Se voi auttaa torjumaan kielteisiä stereotyyppioita ja ennakkoluuloja, mutta se ei kykene tarjoamaan ratkaisuja "erilaisuuden pulmaan", sillä tässä mallissa ei oteta huomioon tai hyväksytä ihmisten välisiä eroja. Todellisen yhdenvertaisuuden (*substantive equality*) tavoitteena on sen sijaan poistaa rakenteellinen ja välillinen syrjintä, ja siinä otetaan huomioon valtasuhteet. Tässä mallissa tunnustetaan, että "erilaisuuden pulman" vuoksi ihmisten väliset erot ovat sekä sivuutettava että tunnustettava, jotta yhdenvertaisuus (*equality*) on mahdollista saavuttaa.

- 11.** Inklusiivinen yhdenvertaisuus (*inclusive equality*) on koko vammaisyleissopimuksen läpäisevä uusi yhdenvertaisuuden malli. Siinä hyväksytään todellisen yhdenvertaisuuden (*substantive equality*) malli ja laajennetaan ja käsitellään yhdenvertaisuuden sisältöä seuraavilta osin:
- a.** oikeudenmukainen uudelleenjaon ulottuvuus, jonka avulla torjutaan sosioekonomisia ongelmia;
  - b.** tunnustamiseen liittyvä ulottuvuus, jonka avulla torjutaan leimautumista, stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja väkivaltaa ja tunnustetaan ihmisarvo ja intersektionaalisuus;
  - c.** osallistava ulottuvuus, jossa vahvistetaan ihmisten sosiaalinen luonne sosiaalisten ryhmien jäsenenä ja tunnustetaan täysimääräisesti ihmisyyys yhteiskuntaan osallistumisen kautta;
  - d.** ja mukauttamiseen liittyvä ulottuvuus, jonka avulla tehdään tilaa erilaisuudelle ihmisarvoon liittyvänä kysymyksenä. Vammaisyleissopimus perustuu inklusiiviseen yhdenvertaisuuteen (*inclusive equality*).

## IV. Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden oikeudellinen luonne

12. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat periaatteita ja oikeuksia. Vammaisyleissopimuksessa viitataan niihin periaatteina 3 artiklassa ja oikeuksina 5 artiklassa. Ne ovat myös väline, jonka avulla voidaan tulkita kaikkia muita yleissopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja oikeuksia. Yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskevat periaatteet/oikeudet ovat vammaisyleissopimuksessa taatun kansainvälisen suojelun kulmakivi. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjunta ovat laaja-alaisia velvoitteita, jotka on toteutettava välittömästi. Niihin ei sovelleta asteittaista toteuttamista.
13. Vammaisyleissopimuksen 5 artiklassa säädetään kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 26 artiklan tavoin itsenäisestä oikeudesta, joka on riippumaton muista säännöksistä. Siinä kielletään oikeudellinen (*de jure*) ja tosiasiallinen (*de facto*) syrjintä kaikilla säännellyillä ja julkisen viranomaisen suojelulla aloilla. Kun tämä luetaan yhdessä 4 artiklan 1 kohdan e alakohdan kanssa, on selvää, että säännös koskee myös yksityistä sektoria.

## V. Normatiivinen sisältö

### A. 5 artiklan 1 kohta yhdenvertaisuudesta lain edessä ja lain mukaan

- 14.** Useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa käytetään ilmaisua ”yhdenvertainen lain edessä”, jolla kuvaillaan henkilöiden oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun lainsäädännössä ja sen soveltamisessa yhtenä alana. Jotta tämä oikeus voisi toteutua täysimääräisesti, oikeuslaitos ja lainvalvojat eivät saa syrjiä vammaisia henkilöitä oikeudenkäytön yhteydessä. ”Yhdenvertaisuus lain mukaan” esiintyy vain vammaisyleissopimuksessa. Sillä tarkoitetaan mahdollisuutta olla osallisena oikeudellisissa suhteissa. Yhdenvertaisuudella lain edessä tarkoitetaan oikeutta lainsäädännön tarjoamaan suojaan, kun taas yhdenvertaisuudella lain mukaan tarkoitetaan oikeutta käyttää lainsäädäntöä henkilökohtaista etua varten. Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehokkaaseen suojeluun ja aktiiviseen osallistumiseen. Lainsäädännön on itsessään taattava kaikkien kyseessä olevalla lainkäyttöalueella sijaitsevien henkilöiden todellinen yhdenvertaisuus (*substantive equality*). Näin ollen sen tunnustaminen, että kaikki vammaiset henkilöt ovat yhdenvertaisia lain mukaan, tarkoittaa sitä, että vammaisten henkilöiden oikeuksia epäävät tai rajoittavat lait ovat kiellettyjä ja että vammaisuus on valtavirtaistettava osaksi kaikkea lainsäädäntöä ja politiikkaa.
- 15.** Tämä ilmaisujen ”yhdenvertainen lain edessä” ja ”yhdenvertainen lain mukaan” tulkinta on sopusoinnussa vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 1 kohdan b ja c alakohdan kanssa. Niiden mukaan sopimuspuolten on varmistettava, että viranomaiset ja julkiset laitok-

set toimivat vammaisyleissopimuksen mukaisesti ja että voimassa olevat vammaisia henkilöitä syrjivät säädökset, määräykset, tavat ja käytännöt muutetaan tai poistetaan ja että vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistäminen otetaan huomioon kaikissa politiikoissa ja ohjelmissa.

**B. 5 artiklan 1 kohta yhdenvertaisesta lakiin perustuvasta suojasta ja yhdenvertaisista lakiin perustuvista eduista**

- 16.** ”Yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan” ja ”yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin” sisältyy toisiinsa liittyviä mutta erillisiä yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden käsitteitä. Ilmaisua ”yhdenvertainen lakiin perustuva suoja” tunnetaan hyvin kansainvälisessä ihmisoikeussopimukseen liittyvässä lainsäädännössä, jossa sen perusteella edellytetään, etteivät kansalliset lainsäädäntöelimet pidä yllä tai aiheuta vammaisten henkilöiden syrjintää, kun ne säätävät lakeja ja toteuttavat politiikkaa. Kun vammaisyleissopimuksen 5 artikla luetaan yhdessä sen 1, 3 ja 4 artiklan kanssa, on selvää, että sopimuspuolten on tehtävä positiivisia erityistoimia sen edistämiseksi, että vammaiset henkilöt voivat nauttia yhdenvertaisesti lainsäädännössä taatuista oikeuksista. Esteettömyys ja saavutettavuus, kohtuulliset mukautukset ja henkilökohtainen tuki ovat usein tarpeen. Kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisten mahdollisuuksien varmistamista varten käytetään ilmaisua ”yhdenvertaiset lakiin perustuvat edut”. Sillä tarkoitetaan, että sopimuspuolten on poistettava esteet sen tieltä, että kaikki lainsäädännön suojoitimet ja oikeuksien yhdenvertaisen käyttämisen edut ovat saavutettavissa oikeuksien puolustamista varten.

**C. 5 artiklan 2 kohta syrjinnän kieltämisestä ja yhdenvertaisesta ja tehokkaasta oikeussuojasta**

- 17.** Vammaisyleissopimuksen 5 artiklan 2 kohta sisältää oikeudellisia vaatimuksia, jotta vammaiset henkilöt ja heitä lähellä olevat henkilöt voivat nauttia yhdenvertaisista oikeuksista. Kaiken vammaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltämistä koskevat velvoitteet kattavat vammaiset henkilöt ja heidän lähipiirinsä, kuten vammaisten lasten vanhemmat. Velvoite taata vammaisille henkilöille yhdenvertainen ja tehokas oikeussuoja syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta on laaja-alainen, ja siinä määrätään sopimuspuolille positiivisia suojelovelvoitteita. Vammaisuuteen perustuva syrjintä tarkoittaa 2 artiklan määritelmän mukaan "vammaisuuteen perustuvaa erotelua, syrjäyttämistä tai rajoittamista, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on heikentää tai mitätöidä kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai käyttämistä yhdenvertaisesti muiden kanssa politiikan, talouden, sosiaaliturvan, kulttuurin tai yksilön oikeuksien alalla tai muulla alalla. Se sisältää kaikki syrjinnän muodot, kohtuullisen mukauttamisen epääminen mukaan lukien." Tämä määritelmä perustuu syrjinnän oikeudellisiin määritelmiin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 1 artiklassa ja kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 1 artiklassa. Se ulottuu näitä määritelmiä pidemmälle kahdessa suhteessa: siihen sisältyy ensinnäkin "kohtuullisen mukauttamisen epääminen" vammaisuuteen perustuvana syrjintänä, ja toiseksi "yhdenvertaisesti muiden kanssa" on uusi elementti. Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 1 ja 3 artiklaan sisältyy samankaltainen mutta rajoitetumpi ilmaisu "miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta". Ilmaisua "yhdenvertaisesti"



ti muiden kanssa” ei rajoitu ainoastaan vammaisuuteen perustuvan syrjinnän määritelmään, vaan se läpäisee koko vammaisyleissopimuksen. Tämä tarkoittaa yhtäältä sitä, ettei vammaisille henkilöille myönnetä enempää tai vähempää oikeuksia tai etuja kuin valtaväestölle. Toisaalta sopimuspuolten on ryhdyttävä sen perusteella konkreettisiin ja erityisiin toimenpiteisiin vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden (*equality*) saavuttamiseksi, jotta varmistetaan, että he voivat tosiasiasa nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista.

- 18.** Velvollisuus kieltää ”kaikki syrjintä” sisältää kaikki syrjinnän muodot. Kansainvälisessä ihmisoikeuskäytännössä tunnustetaan neljä pääasiallista syrjinnän muotoa, jotka voivat esiintyä erikseen tai samanaikaisesti:
- a.** ”Välitön syrjintä” tarkoittaa tilannetta, jossa vammaisia henkilöitä kohdellaan kiellettyyn syrjintäperusteeseen liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta henkilöä vastaavassa tilanteessa. Vertailukelpoisen tilanteen puuttuessa välittömäksi syrjinnäksi katsotaan myös kielletyn perusteen nojalla tehdyt haitalliset toimet tai laiminlyönnit.<sup>2</sup> Syrjivän osapuolen motiivi tai aikomus ei ole merkityksellinen seikka, kun arvioidaan, onko syrjintää esiintynyt. Jos esimerkiksi sopimuspuoliin kuuluvan valtion koulu kieltäytyy ottamasta vammaista lasta oppilaakseen vain lapsen vammaisuuden vuoksi, jotta koulun ei tarvitsisi tehdä muutoksia opintosuunnitelmiinsa, kyse on välittömästä syrjinnästä.

2 Ks. taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 20 (2009) syrjimättömyydestä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta, 10 kohta.

- b.** "Välillinen syrjintä"<sup>3</sup> tarkoittaa sitä, että näennäisesti tasapuolisesta lainsäädännöstä, politiikasta tai käytännöistä aiheutuu suhteetonta haittaa vammaiselle henkilölle. Näin käy silloin, kun saavutettavalta vaikuttava mahdollisuus itse asiassa sulkee pois joitakin henkilöitä, koska he eivät voi asemansa vuoksi hyötyä tästä mahdollisuudesta. Jos esimerkiksi koulu ei tarjoa kirjoja selkokielisinä, se syrjii välillisesti kehitysvammaisia henkilöitä, joilla on kyllä teknisesti oikeus opiskella kyseisessä koulussa, mutta joiden on tilanteen vuoksi valittava käytännössä jokin toinen koulu. Vastaavasti jos liikuntarajoitteiselle hakijalle järjestetään työhaastattelu hissittömän rakennuksen toisessa kerroksessa, hänet asetetaan eriarvoiseen asemaan, vaikka hänellä olisi oikeus osallistua haastatteluun.
- c.** "Kohtuullisen mukauttamisen epääminen" on vammaisyleissopimuksen 2 artiklan mukaan syrjivää, jos epääminen koskee tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä (jotka eivät aiheuta "suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta"), ja joilla varmistetaan mahdollisuus käyttää ihmisoikeutta tai perusvapautta yhdenvertaisesti muiden kanssa. Saattajan pääsyn kieltäminen tai kieltäytyminen muiden mukautusten tekemisestä vammaista henkilöä varten ovat esimerkkejä kohtuullisen mukauttamisen epäämisestä.
- d.** "Häirintä" on syrjinnän muoto, jossa vammaisuuteen tai muihin kiellettyyn perusteeseen liittyvän ei-toivotun käytöksen tarkoituksena tai syynä on henkilön arvon loukkaaminen ja uhkaavan, vihamielisen, alentavan, nöyryyttävän tai loukkaavan ympäristön luominen. Se voi tapahtua toimilla tai sanoilla, jotka pitävät yllä vammaisten henkilöiden muista erottamista ja sor-

3 Ks. edellinen alaviite.

toa. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä vammaisiin henkilöihin, jotka asuvat asuntoloiden, erityiskoulujen ja psykiatristen sairaaloiden kaltaisissa muusta yhteiskunnasta erillään sijaitsevissa paikoissa, joissa tällainen syrjintä on todennäköisempää ja luonteeltaan näkymätöntä, minkä vuoksi se jää todennäköisesti rankaisematta. "Kiusaaminen" ja sen verkossa esiintyvä vastine eli verkkokiusaaminen ja verkossa esiintyvä vihapuhe ovat myös erityisen väkivaltaisia ja haitallisia viharikoksen muotoja. Muita esimerkkejä ovat (vammaisuuteen perustuva) väkivalta kaikissa esiintymismuodoissaan, kuten raiskaus, kaltoinkohtelu, hyväksikäyttö, viharikokset ja pahoinpitely.

- 19.** Syrjintä voi perustua yhteen ominaisuuteen, kuten vammaisuuteen tai sukupuoleen, tai useisiin ja/tai päällekkäisiin ominaisuuksiin. "intersektionaalisella syrjinnällä" tarkoitetaan tilanteita, joissa vammainen tai hänen lähipiiriinsä kuuluva henkilö kärsii mistä tahansa vammaisuuteen perustuvasta syrjinnästä, johon yhdistyy myös henkilön ihonväri, sukupuoli, kieli, uskonto, etninen alkuperä, sukupuoli-identiteetti tai muu asema. Intersektionaalinen syrjintä voi ilmetä välittömänä tai välillisenä syrjintänä, kohtuullisen mukauttamisen epäämisenä tai häirintänä. Esimerkiksi yleisten terveyteen liittyvien tietojen saannin estyminen tietojen esteellisen muodon vuoksi vaikuttaa kaikkiin vammaisiin henkilöihin, kun taas perhesuunnittelu- ja palvelujen epääminen sokealta naiselta rajoittaa hänen oikeuksiaan sekä hänen sukupuolensa että vammaisuutensa perusteella. Näitä perusteita on monissa tapauksissa vaikea erottaa toisistaan. Sopimuspuolten on torjuttava vammaisten henkilöiden moniperusteista ja intersektionaalista syrjintää. "Moniperusteinen syrjintä" tarkoittaa komitean mukaan tilannetta, jossa henkilöä syrjitään kahden tai

useamman syyn perusteella, jolloin syrjintä pahenee. 'Intersektionaalinen syrjintä' tarkoittaa tilannetta, jossa syrjintä perustuu useisiin yhtä aikaa vaikuttaviin ja keskenään vuorovaikutuksessa oleviin syihin, joita ei voida erottaa toisistaan ja jotka altistavat asianosaiset henkilöt ainutlaatuiselle epäsuotuisalle asemalle ja syrjinnälle.<sup>4</sup>

- 20.** Syrjintä "vammaisuuuden perusteella" voi kohdistua henkilöihin, jotka ovat tällä hetkellä tai ovat olleet aiemmin vammaisia tai joilla on alttius tulevaisuudessa ilmenevälle vammalle tai joiden oletetaan olevan vammaisia, sekä henkilöihin, jotka kuuluvat vammaisen henkilön lähipiiriin. Viimeksi mainittu tunnetaan "läheissyrtjänä". Syynä vammaisyleissopimuksen 5 artiklan laajalle soveltamisalalle on kaikkien vammaisuuteen liittyvien syrjivien tilanteiden ja/tai syrjivien toimintatapojen torjuminen.
  
- 21.** Suojeleminen "syrjinnältä syrjintäperusteesta riippumatta" tarkoittaa sitä, että kaikki mahdolliset syrjintäperusteet ja niiden risteytyvät on otettava huomioon. Mahdollisia perusteita ovat muun muassa vammaisuus, terveydentila, geneettinen tai muu taipumus sairauteen, rotu, ihonväri, alkuperä, sukupuoli, raskaus ja äitiys/isyys, siviilisääty, perheeseen tai uraan liittyvä asema, sukupuolen ilmaisu, sukupuoli-identiteetti, kieli, uskonto, poliittiset tai muut mielipiteet, kansalaisuus, etninen alkuperä, kuuluminen alkuperäisväestöön tai yhteiskunnallinen alkuperä, maahanmuuttaja-, pakolais- tai turvapaikan saaneen henkilön asema, kuuluminen kansalliseen vähemmistöön, taloudellinen asema tai omaisuus, syntymä ja ikä sekä kaikki näiden perusteiden tai näihin perusteisiin liittyvien ominaisuuksien yhdistelmät.

<sup>4</sup> Ks. vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3 (2016) vammaisista naisista ja tytöistä, 4 kohdan c alakohta ja 16 kohta.

**22.** ”Yhdenvertaisella ja tehokkaalla oikeussuojalla syrjintää vastaan” tarkoitetaan, että sopimuspuolilla on positiivisia velvoitteita suojella vammaisia henkilöitä syrjinnältä ja velvoite säätää erityistä ja kattavaa syrjinnänvastaista lainsäädäntöä. Sen lisäksi, että vammaisuuteen perustuva ja muu vammaisten henkilöiden syrjintä kielletään nimenomaisesti lainsäädännössä, olisi säädettävä intersektionaaliiseen syrjintään liittyvistä asianmukaisista ja tehokkaista oikeussuojakeinoista ja seuraamuksista siviilioikeudellisissa, hallinnollisissa ja rikosoikeudellisissa menettelyissä. Jos syrjintä on luonteeltaan järjestelmällistä, pelkkä korvausten myöntäminen yksittäisille henkilöille ei ehkä auta oikeasti muuttamaan lähestymistapaa. Tällaisissa tapauksissa sopimuspuolten olisi säädettävä lainsäädännössään myös ”kaukonäköisistä ja aineettomista oikeussuojakeinoista”. Tällä tarkoitetaan, että sopimuspuoli suojelee tehokkaasti yksityisten osapuolten ja organisaatioiden harjoittamalta syrjinnältä.

#### **D. 5 artiklan 3 kohta kohtuullisista mukautuksista**

**23.** Kohtuullinen mukauttaminen on olennainen osa välittömästi sovellettavaa velvollisuutta torjua vammaisuuteen liittyvää syrjintää.<sup>5</sup> Kohtuullisia mukautuksia ovat esimerkiksi nykyisten tilojen ja tietojen muuttaminen esteettömiksi ja saavutettaviksi vammaisille henkilöille, laitteiden muokkaaminen, toiminnan uudelleenjärjestäminen, töiden uudelleenaikatauluttaminen, oppimateriaalien ja opetusstrategioiden mukauttaminen, lääketieteellisten menettelyjen mukauttaminen tai tukihenkilöstön käytettävyys ilman kohtuuttomia tai perusteettomia rasitteita.

5 Ks. taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (1994) vammaisista henkilöistä, 15 kohta.

- 24.** Kohtuullista mukauttamista koskevat velvollisuudet poikkeavat esteettömyyttä koskevista velvollisuuksista. Molempien tavoitteena on taata esteettömyys ja saavutettavuus, mutta velvollisuus taata esteettömyys ja saavutettavuus kaikille sopivan suunnittelun tai apuvälineteknologian avulla on *ex ante* velvollisuus, kun taas velvollisuus taata kohtuulliset mukautukset on *ex nunc* velvollisuus:
- a.** Esteettömyys ja saavutettavuus ovat *ex ante* velvollisuuksia, joten ne on otettava huomioon järjestelmissä ja prosesseissa yksittäisten vammaisten henkilöiden tarpeista riippumatta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi rakennuksen esteettömyyttä tai palvelun tai tuotteen saatavuutta yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuspuolten on vahvistettava esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevat vaatimukset, jotka on laadittu ja hyväksytty kuulemalla vammaisia edustavia järjestöjä vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskeva velvollisuus on luonteeltaan proaktiivinen ja järjestelmällinen.
  - b.** Kohtuullinen mukauttaminen on puolestaan *ex nunc* velvollisuus eli se on taattava siitä hetkestä alkaen, kun vammaisen henkilön esteettömyyden ja saavutettavuuden tarve ilmenee esteellisessä tilanteessa tai ympäristössä tai kun hän haluaa käyttää oikeuksiaan. Kohtuullisen mukauttamisen pyytäjä on usein, mutta ei aina henkilö, jolla on esteettömyyteen tai saavutettavuuteen liittyvä tarve. Sen pyytäjiä voivat myös olla henkilön tai henkilöiden ryhmän asianmukaiset edustajat. Kohtuullisesta mukauttamisesta on neuvoteltava sitä pyytävien henkilöiden kanssa. Tietyissä tilanteissa kohtuullisten mukautusten tekeminen on yhteisen hyvän tai edun mukaista. Muissa tapauksissa tehdyt kohtuulliset mukautukset hyödyttävät ainoastaan niiden

pyytäjiä. Kohtuullisten mukautusten tekemistä koskeva velvollisuus on luonteeltaan yksilöllistetty reaktiivinen velvollisuus, joka astuu voimaan siitä hetkestä alkaen, kun mukautusten tekemistä koskeva pyyntö vastaanotetaan. Kohtuullinen mukauttaminen edellyttää, että velvollinen taho ryhtyy vuoropuheluun vammaisen henkilön kanssa. On tärkeää panna merkille, että kohtuullista mukauttamista koskeva velvollisuus ei rajoitu tilanteisiin, joissa vammaisen henkilö on pyytänyt mukautusten tekemistä tai joissa voidaan osoittaa, että väitetysti velvollinen taho oli todellisuudessa tietoinen kyseessä olleen henkilön vammaisuudesta. Velvollisuuden olisi koskettava myös tilanteita, joissa mahdollisen velvollisen tahon olisi pitänyt ymmärtää, että kyseessä olleella henkilöllä on jokin vamma, jonka vuoksi mukautukset on tehtävä, jotta poistetaan esteet oikeuksien käyttämisen tieltä.

- 25.** Vammaisyleissopimuksen 2 ja 5 artiklan mukaisten kohtuullisten mukautusten tekemistä koskeva velvollisuus voidaan jakaa kahteen olennaiseen osaan. Ensimmäinen osa sisältää lakisääteisen velvollisuuden tehdä kohtuulliset mukautukset. Se tarkoittaa tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia tai asianmukaisia muutoksia tai järjestelyjä, joilla varmistetaan vammaisen henkilön mahdollisuus nauttia kaikista oikeuksistaan tai käyttää niitä. Velvollisuuden toinen osa on sen varmistaminen, että tällaisten mukautusten tekeminen ei aiheuta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta (*"disproportionate or undue burden"*) velvolliselle taholle.
- a.** "Kohtuullinen mukauttaminen" on yksi yhtenäinen termi. Sanaa "kohtuullinen" ei pidä tulkita väärin poikkeuslausekkeeksi; "kohtuullisuuden" käsitettä ei ole tarkoitettu velvollisuuden

erilliseksi määritteeksi tai muuttujaksi. Se ei ole keino arvioida mukauttamisen kustannuksia tai resurssien saatavuutta - tämä tapahtuu myöhemmässä vaiheessa, kun "suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta" ("*disproportionate or undue burden*") koskeva arviointi tehdään. Sen sijaan mukauttamisen kohtuullisuus viittaa mukautuksen merkityksellisyyteen, asianmukaisuuteen ja tehokkuuteen vammaisen henkilön kannalta. Mukautus on näin ollen kohtuullinen, jos sen avulla saavutetaan se tarkoitus (tai ne tarkoitukset), jota varten mukautus tehdään, ja jos mukautus on tehty vammaisen henkilön tarpeiden mukaisesti.

- b. "Suhteeton tai kohtuuton rasite" ("*disproportionate or undue burden*") olisi ymmärrettävä yhtenä käsitteenä, joka rajoittaa kohtuullisten mukautusten tekemistä koskevaa velvollisuutta. Molemmat termit olisi nähtävä toistensa synonyymeiksi, sillä ne viittaavat samaan ajatukseen, jonka mukaan mukautukset tekevälle osapuolelle mahdollisesti aiheutuvan suhteettoman tai kohtuuttoman rasitteen on rajoitettava kohtuullista mukauttamista koskevaa pyyntöä.
- c. "Kohtuullista mukauttamista" ei pidä myöskään sekoittaa "erityistoiimiin", kuten "yhdenvertaisuutta edistäviin toimiin" ("*affirmative action measures*"). Molempien käsitteiden tavoitteena on tosiasiallinen yhdenvertaisuus (*equality*), mutta kohtuullinen mukauttaminen on yhdenvertaisuuteen liittyvä velvollisuus, kun taas erityistoimet tarkoittavat vammaisten henkilöiden muita suotuisampaa kohtelua, jolla korjataan historiallinen ja/tai järjestelmällinen/systeeminen syrjäyttäminen oikeuksien käyttämisen tuomista etuuksista. Erityistoisimia ovat esimerkiksi tilapäiset toimet, joilla lisätään yksityiselle sektorille työllistyneiden naisten vähäistä määrää, ja tukiohjelmat, joiden avulla lisätään



vammaisten opiskelijoiden määrää korkea-asteen koulutuksessa. Kohtuullista mukauttamista ei pidä myöskään sekoittaa henkilökohtaisten avustajien kaltaisten tuen tarjoamiseen, joka liittyy siihen, että henkilöllä on oikeus elämiseen itsenäisesti ja osallisuuteen yhteisössä, tai oikeudellisen kelpoisuuden tukemiseen.

- d.** Oikeussuojan vuoksi tehtäviä "menettelyllisiä mukautuksia" ei pidä sekoittaa kohtuullisiin mukautuksiin, sillä suhteettomuuden käsite ("*concept of disproportionality*") rajoittaa kohtuullisia mukautuksia mutta ei menettelyllisiä mukautuksia.

**26.** Kohtuullisten mukautusten tekemistä koskevan velvollisuuden täytäntöönpanoa ohjaavat muun muassa seuraavat asiat:

- a.** Sellaisten esteiden tunnistaminen ja poistaminen, jotka vaikuttavat vammaisten henkilöiden mahdollisuuksiin nauttia ihmis-oikeuksistaan, käymällä vuoropuhelua asianosaisen vammaisen henkilön kanssa.
- b.** Sen arvioiminen, onko mukautus (oikeudellisesti tai käytännössä) toteuttamiskelpoinen - jos mukautus on oikeudellisesti tai aineellisesti mahdoton, se ei ole toteuttamiskelpoinen.
- c.** Sen arvioiminen, onko mukautus asiaankuuluva (eli tarpeellinen ja asianmukainen) tai tehokas kyseessä olevan oikeuden toteutumisen varmistamiseksi.
- d.** Sen arvioiminen, aiheuttaako mukautus velvolliselle taholle suhteettoman tai kohtuuttoman rasitteen; jotta voidaan arvioida, aiheuttaako kohtuullinen mukautus suhteettoman tai kohtuuttoman rasitteen, on arvioitava käytettävien keinojen ja niiden tavoitteen eli kyseessä olevasta oikeudesta nauttimisen mahdollistamisen välinen oikeasuhtaisuus.

- e. Sen varmistaminen, että kohtuullinen mukautus soveltuu vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden (*equality*) edistämistä ja syrjinnän poistamista koskevan olennaisen tavoitteen saavuttamiseen. Tämän vuoksi tarvitaan tapauskohtaista lähestymistapaa, joka perustuu kohtuullisesta mukauttamisesta vastaavan asiaankuuluvan elimen ja asianosaisen henkilön kuulemiseen. Mahdollisia huomioon otettavia tekijöitä ovat muun muassa taloudelliset kustannukset, saatavilla olevat resurssit (mukaan lukien julkiset tuet), mukauttavan osapuolen koko (kokonaisuudessaan), mukautuksen vaikutus laitokseen tai yritykseen, kolmannen osapuolen edut, kielteiset vaikutukset muihin henkilöihin sekä kohtuulliset terveyttä ja turvallisuutta koskevat vaatimukset. Koko sopimuspuolen ja yksityisen sektorin toimijoiden osalta on huomioitava kokonaisvarallisuus, ei pelkästään organisaatorakenteeseen kuuluvan yksikön tai osaston resurssi.
  - f. Sen varmistaminen, että vammaiset henkilöt laajemmin ottaen eivät joudu maksamaan kustannuksia.
  - g. Sen varmistaminen, että todistustaakka on sillä velvollisella taholla, joka väittää, että sille aiheutuva rasite on suhteeton tai kohtuuton.
- 27.** Kohtuullisen mukauttamisen epäämistä koskevien perustelujen on perustuttava aina objektiivisiin perusteisiin. Epääminen on arvioitava, ja siitä on tiedotettava viipymättä asianosaiselle vammaiselle henkilölle. Sen testaaminen, ovatko kohtuullisen mukauttamisen epäämisen perustelut oikeutettuja, liittyy siihen, kuinka pitkä suhde velvollisen tahon ja oikeudenhaltijan välillä on.

## **E. 5 artiklan 4 kohta erityistoimista**

- 28.** Erityistoimet, joita ei katsota syrjinnäksi, ovat myönteisiä tai positiivisia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden (*equality*) vauhdittaminen tai saavuttaminen. Tällaiset toimet mainitaan muissa ihmisoikeussopimuksissa, kuten kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 4 artiklassa ja kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 1 artiklan 4 kohdassa. Tällaisissa toimissa on kyse tiettyjen etujen hyväksymisestä tai ylläpitämisestä jonkin aliedustetun tai syrjäytetyn ryhmän hyväksi. Toimet ovat tavallisesti tilapäisiä, mutta joissakin tapauksissa tarvitaan asiayhteydestä ja olosuhteista riippuen pysyviä erityistoimia. Tähän voivat olla syynä esimerkiksi erityiset vammat tai yhteiskunnan rakenteelliset esteet. Erityistoimia ovat esimerkiksi tiedotus- ja tukiohjelmat, resurssien kohdentaminen ja/tai uudelleenkohdentaminen, kohdennettu rekrytointi, palkkaus ja ylentäminen, kiintiöjärjestelmät, etenemistä ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä koskevat toimenpiteet sekä vuorohoito ja tekniset apuvälineet.
- 29.** Sopimuspuolten 5 artiklan 4 kohdan nojalla hyväksymien erityistointien on oltava sopusoinnussa sopimuksen kaikkien periaatteiden ja säännösten kanssa. Ne eivät saa varsinkaan johtaa eristämisen, erottelun, stereotyyppien, leimautumisen tai muun vammaisten henkilöiden syrjinnän pitkittymiseen. Sopimuspuolten on siten kuultava tiiviisti ja osallistettava aktiivisesti vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä, kun sopimuspuolet hyväksyvät erityistoimia.

## VI. Sopimuspuolten yleiset velvoitteet yleissopimuksen nojalla koskien yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä

- 30.** Sopimuspuolilla on velvollisuus kunnioittaa ja suojella kaikkien vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä toteuttaa tuota oikeutta. Siksi sopimuspuolten on pidättäydyttävä kaikista vammaisia henkilöitä syrjivistä toimista. Sopimuspuolten on muutettava tai poistettava säädökset, määräykset, tavat ja käytännöt, joissa on kyse tällaisesta syrjinnästä. Komitea on esittänyt usein tähän liittyviä esimerkkejä, joita ovat muun muassa holhouslait ja muut oikeutta oikeudelliseen kelpoisuuteen rikkovat säännöt<sup>6</sup>, mielenterveyslainsäädökset, jotka oikeuttavat laitoshoitoon pakottamisen ja pakkohoidon, jotka ovat syrjiviä ja siten lopetettava<sup>7</sup>, vammaisten naisten ja tyttöjen tahdonvastainen sterilointi, esteellinen asunto- ja laitoshoitopolitiikka<sup>8</sup>, eriytettyä opetusta koskevat säädökset ja politiikat<sup>9</sup> ja vammaisilta henkilöiltä äänioikeuden riistävät vaalilait.<sup>10</sup>

6 Ks. vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2014) yhdenvertaisuudesta lain edessä.

7 Ks. vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean suuntaviivat 14 artiklasta, 6 ja 14 kohta. Saatavilla (englanniksi) komitean verkkosivustolta ([www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx](http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx)).

8 Ks. esimerkiksi yleiskommentti nro 5 (2017) elämisestä itsenäisesti ja osallisuudesta yhteisössä, 46 kohta.

9 Ks. yleiskommentti nro 4 (2016) oikeudesta osallistavaan koulutukseen, 24 kohta.

10 Ks. *Bujdosó et al v. Hungary* (CRPD/C/10/D/4/2011).

- 31.** Mahdollisuus nauttia täysimääräisesti yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskevista oikeuksista edellyttää täytäntöönpanotoimenpiteitä, kuten
- a.** toimenpiteitä, joilla lisätään kaikkien ihmisten tietoisuutta vammaisille henkilöille vammaisyleissopimuksen nojalla kuuluvista oikeuksista, syrjinnän merkityksestä ja olemassa olevista oikeussuojakeinoista
  - b.** toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että vammaisyleissopimuksessa mainitut oikeudet ovat riitautettavissa paikallisissa tuomioistuimissa, ja taataan oikeussuoja kaikille syrjintää kokeneille henkilöille
  - c.** suojaamista vastatoimenpiteiltä, kuten epäsuotuisalta kohtelulta tai epäsuotuisilta seurauksilta, jotka johtuvat valituksista tai oikeudenkäynneistä, joiden tarkoituksena on varmistaa yhdenvertaisuutta (*equality*) koskevien säännösten noudattaminen
  - d.** laillista oikeutta panna oikeudenkäynti vireille ja esittää vaatimuksia yhdistysten, järjestöjen tai muiden sellaisten oikeushenkilöiden välityksellä, joilla on yhdenvertaisuuden (*equality*) toteutumiseen liittyvä oikeutettu etu
  - e.** erityisiä sääntöjä, jotka liittyvät todisteisiin ja näyttöön sen varmistamiseksi, että stereotyyppiset asenteet vammaisten henkilöiden kyvyistä eivät johda heidän syrjimiseensä siten, että heiltä evätään mahdollisuus muutoksenhakuun
  - f.** tehokkaita, oikeasuhtaisia ja ennaltaehkäiseviä seuraamuksia yhdenvertaisuutta (*equality*) koskevan oikeuden rikkomisesta ja riittäviä muutoksenhakekeinoja
  - g.** riittävän ja helposti saatavilla olevan oikeusavun tarjoamista oikeussuojan varmistamiseksi kantajalle syrjintään liittyvässä riita-asiassa.

- 32.** Sopimuspuolten on määritettävä alat tai vammaisten henkilöiden alaryhmät - myös ne, jotka kohtaavat intersektionaalista syrjintää, joita varten tarvitaan erityistoimia inklusiivisen yhdenvertaisuuden (*inclusive equality*) vauhdittamista tai saavuttamista varten. Sopimuspuolten velvollisuutena on hyväksyä tällaisia ryhmiä koskevia erityistoimia.
- 33.** Sopimuspuolten kuulemisvelvollisuuksien osalta vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdassa ja 33 artiklan 3 kohdassa korostetaan vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen tärkeää roolia vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanossa ja seurannassa. Sopimuspuolten on varmistettava, että ne kuulevat tiiviisti ja osallistavat aktiivisesti näitä järjestöjä, jotka edustavat yhteiskuntamme valtavaa monimuotoisuutta, kuten lapsia, autistisia henkilöitä, henkilöitä, joilla on geneettinen tai neurologinen sairaus tai vamma, henkilöitä, joilla on harvinainen ja krooninen sairaus tai vamma, henkilöitä, joilla on albinismi, lesboja, homoja, biseksuaaleja, transihmisiä, intersukupuolisia ihmisiä, alkuperäiskansoihin kuuluvia ihmisiä, maaseudun yhteisöjä, vanhuksia, naisia, aseellisten konfliktien uhreja, etniseen vähemmistöön kuuluvia ihmisiä ja maahanmuuttajataustaisia ihmisiä. Muussa tapauksessa ei voida olettaa, että on mahdollista torjua kaikkea syrjintää, myös moniperusteista ja intersektionaalista syrjintää.
- 34.** Sopimuspuolilla on vammaisyleissopimuksen 5 artiklaan liittyen tietoja koskevia velvollisuuksia, sillä niiden on kerättävä ja analysoitava asianmukaisia tietoja ja tutkimustietoja, jotta ne voivat tunnistaa eri-arvoisuuteen liittyviä tilanteita, syrjiviä käytäntöjä ja epäsuotuisaan asemaan liittyviä malleja ja arvioida yhdenvertaisuutta (*equality*)

edistävien toimien tehokkuutta. Komitea on pannut merkille, että monissa sopimuspuolina olevissa valtioissa ei ole riittävästi ajantasaista tietoa vammaisuuteen liittyvästä syrjinnästä ja että monissa tapauksissa, joissa se on sallittu kansallisessa lainsäädännössä ja sääntelyssä, tietoa ei eritellä vamman, sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, etnisen alkuperän, uskonnon, iän tai muiden identiteettiin kuuluvien kerrosten perusteella. Tällainen tieto ja sen analysointi on erittäin tärkeää, jotta voidaan kehittää tehokkaita syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimia.

- 35.** Sopimuspuolten olisi myös tutkittava asianmukaisesti vammaisuuteen liittyvää syrjintää ja vammaisten henkilöiden yhtäläisiä oikeuksia. Vammaiset henkilöt on sisällytettävä tutkimuslinjauksissa osaksi tutkimusprosesseja alkaen linjausten määrittämisvaiheesta, jotta varmistetaan vammaisten henkilöiden merkityksellinen osallistuminen tutkimusten tekemiseen. Osallistavien tutkimusprosessien avulla olisi taattava osallistujille turvallinen ympäristö. Lisäksi näissä prosesseissa olisi keskityttävä vammaisten henkilöiden omiin kokemuksiin ja tarpeisiin.

## VII. Suhde yleissopimuksen muihin erityisiin artikloihin

### A. 6 artikla vammaisista naisista

- 36.** Vammaiset naiset ja tytöt kuuluvat niihin vammaisten henkilöiden ryhmiin, jotka kokevat useimmin moniperusteista ja intersektionaalista syrjintää.<sup>11</sup> Vammaisyleissopimuksen 6 artikla on laaja-alainen, ja se on otettava huomioon suhteessa sopimuksen kaikkiin muihin säännöksiin.<sup>12</sup> Vaikka "moniperusteinen syrjintä" mainitaan ainoastaan 6 artiklassa, moniperusteista ja intersektionaalista syrjintää voi esiintyä minkä tahansa kahden tai useamman perusteen yhdistelmänä. Vammaisyleissopimuksen 6 artikla on sitova yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskeva artikla, jossa kielletään vammaisten naisten ja tyttöjen syrjintä ja velvoitetaan sopimuspuolet edistämään sekä mahdollisuuksien että lopputulosten yhdenvertaisuutta (*equality*). Lisäksi 6 artiklaa on pidettävä 7 artiklan tavoin pikemminkin kuvaavana kuin tyhjentävänä. Siinä vahvistetaan velvollisuudet kahden merkittävän moniperusteista ja intersektionaalista syrjintää koskevan esimerkin osalta.

### B. 7 artikla vammaisista lapsista

- 37.** Vammaiset lapset kokevat usein moniperusteista ja intersektionaalista syrjintää. Sopimuspuolten on kiellettava kaikki lasten vammai-

<sup>11</sup> Ks. naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean yleissuositus nro 28 (2010) sopimuspuolten tärkeimmistä velvollisuuksista yleissopimuksen 2 artiklan nojalla, 31 kohta.

<sup>12</sup> Ks. vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3, 12 kohta.



suuteen perustuvat syrjinnän muodot, tarjottava tehokkaita ja helposti saatavilla olevia oikeussuojakeinoja ja lisättävä suuren yleisön ja ammattilaisten tietoisuutta syrjinnän ehkäisemistä ja poistamista varten. Monissa sopimuspuolina olevissa valtioissa esimerkiksi lapsiin kohdistuvat väkivaltaiset teot voivat olla laillisia "kurittamisen" tai "turvallisuuden" (esimerkiksi kiinnipitäminen) nimissä. Tällaista fyysistä rankaisemista käytetään usein suhteettoman paljon vammaisiin lapsiin. Sopimuspuolten on kiellettävä lasten ruumiillisen kurittamisen sekä julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kaikki muodot kaikissa tilanteissa ja varmistettava asianmukaisiin toimenpiteisiin ryhtyminen tämän kiellon täytäntöönpanoa varten.

- 38.** Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan käsitettä "lapsen etu" olisi sovellettava vammaisiin lapsiin ottamalla tarkasti huomioon heidän tilanteensa. Sopimuspuolten olisi edistettävä vammaisuuden valtavirtaistamista osaksi lapsuutta ja nuoruutta koskevaa yleistä lainsäädäntöä ja politiikkatoimia. Parhaan edun käsitettä ei pitäisi kuitenkaan käyttää estämään lapsia ja erityisesti vammaisia tyttöjä nauttimasta oikeudestaan keholliseen koskemattomuuteen. Sen avulla olisi varmistettava, että vammaiset lapset saavat tietoa, heitä kuullaan, ja he voivat vaikuttaa kaikkiin omaan tilanteeseensa liittyviin päätöksentekoprosesseihin. Sopimuspuolten olisi erityisesti torjuttava väkivaltaa ja laitosasumista, joka kohdistuu vammaisiin lapsiin, joilta evätään syrjinnän seurauksena oikeus kasvaa perheissään. Sopimuspuolten olisi pantava täytäntöön laitosasumisen lopettamisen strategioita, jotka auttavat lapsia elämään perheissään tai sijaisperheissä osana yhteisöä. Sopimuspuolten olisi myös otettava käyttöön toimenpiteitä, joiden avulla kaikki vammaiset lapset voivat nauttia oikeudestaan tulla kuulluiksi kaikissa heitä koskevissa

menettelyissä, mukaan lukien parlamentin, komiteoiden ja muiden poliittisten päätöksentekojen menettelyt.

### **C. 8 artikla tietoisuuden lisäämisestä**

- 39.** Syrjintää ei voida torjua lisäämättä tietoisuutta hallinnon ja yhteiskunnan kaikilla aloilla. Näin ollen kaikkien syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta koskevien toimenpiteiden rinnalla on toteutettava tietoisuutta lisääviä toimenpiteitä ja toimia, joilla muutetaan tai poistetaan kumuloituneita vammaisuutta väheksyviä stereotyyppioita ja kielteisiä asenteita. Lisäksi väkivaltaa, haitallisia käytäntöjä ja ennakkoluuloja on torjuttava tietoisuutta lisäävillä kampanjoilla. Sopimuspuolten olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin, joilla kannustetaan muun muassa tiedotusvälineitä esittämään vammaisia henkilöitä vammaisyleissopimuksessa tarkoitetulla tavalla ja muuttamaan vammaisia henkilöitä koskevia haitallisia näkemyksiä, joissa heidät esitetään epärealistisella tavalla vaarallisina itselleen ja muille ihmisille tai kärsijöinä ja hoidosta riippuvaisina objekteina, joilla ei ole itsemääräämisoikeutta ja jotka ovat taloudellisesti tuottamattomia ja sosiaalinen taakka yhteiskunnalle.

### **D. 9 artikla esteettömyydestä ja saavutettavuudesta**

- 40.** Esteettömyys ja saavutettavuus ovat vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden (*equality*) saavuttamisen ennakkoehdellytyksiä ja keinoja. Jotta vammaiset henkilöt voivat osallistua tehokkaasti toimintaan yhteisöissään, sopimuspuolten on taattava rakennetun ympäristön, julkisen liikenteen sekä tieto- ja viestintäpalvelujen esteettömyys ja saavutettavuus. Niiden on oltava kaikkien vammaisten henkilöiden saavutettavissa ja käytettävissä yh-

denvertaisesti muiden kanssa. Viestintäpalvelujen esteettömyys ja saavutettavuus kattavat sosiaalisen ja viestinnällisen tuen tarjoamisen.

- 41.** Kuten edellä todetaan, esteettömyys ja saavutettavuus sekä kohtuulliset mukautukset ovat kaksi erillistä yhdenvertaisuuslakien ja käytäntöjen käsitettä:
- a.** esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevat velvollisuudet liittyvät ryhmiin ja on pantava täytäntöön asteittain mutta ehdoitta
  - b.** kohtuullisiin mukautuksiin liittyvät velvollisuudet ovat puolestaan yksilöllisiä ja koskevat kaikkia oikeuksia, ja niitä voidaan rajoittaa suhteettomuuden perusteella.
- 42.** Koska rakennetun ympäristön, julkisen liikenteen sekä tieto- ja viestintäpalvelujen asteittain etenevä esteettömyyden ja saavutettavuuden toteuttaminen voi kestää jonkin aikaa, esteettömyys ja saavutettavuus voidaan toteuttaa yksittäisille henkilöille tällä välin kohtuullisten mukautusten avulla, sillä kyseessä on välittömästi voimassa oleva velvollisuus. Komitea kehottaa sopimuspuolia noudattamaan esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevan yleiskommenttinsa nro 2 (2014) ohjeita.

## **E. 11 artikla vaaratilanteista ja humanitaarisista hätätiloista**

- 43.** Syrjimättömyys on varmistettava vaaratilanteissa ja humanitaarisissa hätätiloissa. Tämä perustuu myös kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa, mukaan lukien humanitaarinen aseistariisunta, säädettyihin velvollisuuksiin. Tällä tavoin torjutaan tällaisiin tilanteisiin luontaisesti liittyvää vammaisten henkilöiden syrjinnän kohonnutta riskiä.

- 44.** Maasta toiseen siirtymään joutuneilla vammaisilla henkilöillä ja/tai vammaisilla pakolaisilla ei ole usein yhtäläistä mahdollisuutta tyydyttää perustarpeitaan, kuten veden, puhtaanapidon, ravinnon ja suojan tarvettaan. Esimerkiksi esteettömiä hygienia-tiloja, kuten käymälöitä tai suihkutiloja, ei ole usein lainkaan, tai ne ovat puutteellisia.
- 45.** Vammaiset naiset ja lapset ovat vaaratilanteissa ja humanitaarisissa hätätiloissa erityisen suuressa vaarassa joutua väkivallan, myös seksuaalisen väkivallan, tai hyväksikäytön uhreiksi, ja on epätodennäköisempää, että toipumis- ja kuntoutuspalvelut tai oikeussuoja olisivat heidän saavutettavissaan.<sup>13</sup>
- 46.** Sopimuspuolten on siksi varmistettava syrjimättömyysperiaate kaikissa ohjelmissaan ja toimissaan. Tämä tarkoittaa sitä, että vammaiset henkilöt on sisällytettävä yhdenvertaisesti osaksi kansallisia hätätoimenpiteitä, vammaiset henkilöt on tunnustettava täysimääräisesti evakuointisuunnitelmissa, heille on tarjottava esteettömät ja saavutettavat hätä- ja vihjepuhelinpalvelut, on varmistettava, että humanitaarista hätäapua jaetaan esteettömällä ja saavutettavalla ja yhdenvertaisella tavalla vammaisille henkilöille humanitaarisissa hätätilanteissa ja että vesi-, puhtaanapito- ja hygieniapalvelut ovat saatavilla ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa hätämaajoituksessa ja pakolaisleireillä. Hätätilanteiden jälkeen esteetön ja saavutettava jälleenrakennus on ratkaisevan tärkeää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden (*equality*) varmistamiseksi yhteiskunnassa. Näiden asioiden varmistamiseksi sopimuspuolten on tehtävä tiivistä yhteistyötä vammaisten henkilöiden kanssa heitä

<sup>13</sup> Ks. yleiskommentti nro 3, 49-50 kohta.

edustavien järjestöjen kautta, kun sopimuspuolet suunnittelevat, panevat täytäntöön, seuraavat ja arvioivat hätätilanteiden kaikkiin vaiheisiin liittyviä säädöksiä ja politiikkoja.

## **F. 12 artikla yhdenvertaisuudesta lain edessä**

- 47.** Oikeudellista kelpoisuutta koskeva oikeus on kynnysoikeus, mikä tarkoittaa, että se on tarpeen lähes kaikista muista vammaisyleissopimuksen oikeuksista nauttimista varten. Tämä koskee myös oikeutta yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Vammaisyleissopimuksen 5 ja 12 artikla ovat olennaisesti yhteydessä toisiinsa, sillä yhdenvertaisuuteen lain edessä on sisällyttävä kaikkien vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia oikeudellisesta kelpoisuudesta yhdenvertaisesti muiden kanssa. Oikeudellisen kelpoisuuden epäämisen muodossa esiintyvä syrjintä voi ilmetä eri tavoin. Sitä voi esiintyä muun muassa asemaan perustuvissa, toiminnallisissa ja tuloksiin perustuvissa järjestelmissä. Kyse on syrjinnästä, jos henkilöltä evätään vammaisuuden perusteella päätöksenteko-oikeus missä tahansa tällaisessa järjestelmässä.<sup>14</sup>
- 48.** Vammaisyleissopimuksen 5 artiklan kohtuullista mukauttamista koskevan velvollisuuden ja sen velvollisuuden, että oikeudellista kelpoisuuttaan 12 artiklan 3 kohdan nojalla käyttäville vammaisille henkilöille on tarjottava tukea, erottaa toisistaan pääasiassa se, ettei 12 artiklan 3 kohdan velvollisuutta ole rajoitettu. Se, että tuen tarjoaminen oikeudellisesta kelpoisuudesta nauttimista varten voi aiheuttaa suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta, ei rajoita velvollisuutta tarjota tällaista tukea.

<sup>14</sup> Ks. yleiskommentti nro 1, 15 kohta.

- 49.** Vammaisyleissopimuksen 5 ja 12 artiklan välisen johdonmukaisuuden varmistamiseksi sopimuspuolten olisi ryhdyttävä seuraaviin toimiin:
- a.** Uudistettava nykyisin voimassa olevaa lainsäädäntöä siten, että siinä kielletään oikeudellisen kelpoisuuden syrjivä epääminen asemaan perustuvien, toiminnallisten tai tuloksiin perustuvien mallien nojalla. Niiden olisi korvattava tarvittaessa nämä mallit tuetun päätöksenteon malleilla, joissa otetaan huomioon yleinen aikuisten oikeudellinen kelpoisuus ilman minkäänlaista syrjintää.
  - b.** Tarjottava resursseja tuetun päätöksenteon järjestelmille, jotta vammaisia henkilöitä autetaan suunnistamaan nykyisissä oikeudellisissa järjestelmissä. Tällaisten palvelujen sääntelyn ja niitä koskevien resurssien järjestämisen olisi oltava sopusoinnussa yhdenvertaisuudesta lain edessä annetun yleiskommentin nro 1 (2014) 29 kohdassa määritettyjen keskeisten säännösten kanssa. Tähän sisältyy tukijärjestelmien perustuminen tukea saavien henkilöiden oikeuksien, tahdon ja toiveiden toteuttamiseen eikä siihen, minkä katsotaan olevan heidän parhaan etunsa mukaista. Tahdon ja toiveiden parhaan tulkinnan olisi korvattava parhaan edun käsite kaikissa aikuisiin liittyvissä kysymyksissä, joissa henkilön tahdon ja toiveiden arvioiminen ei ole käytännössä mahdollista.
  - c.** Sopimuspuolten olisi suojeltava henkilöitä syrjinnältä perustamalla esteetön, paikallisesti saavutettavissa oleva, maksuton matalan kynnyksen oikeudellisen neuvonnan tai oikeusavun verkosto. Sen on kunnioitettava henkilöiden tahtoa ja toiveita ja suojeltava heidän menettelyllisiä oikeuksiaan (oikeutta oikeudelliseen kelpoisuuteen) samalla tasolla kuin muissa oikeu-

dellisissa edustustehtävissä. Sopimuspuolten on varmistettava johdonmukaisesti, etteivät suojakeinot perustu oikeudellisen kelpoisuuden poistamiseen tai muulla tavoin heikennä vammaisten henkilöiden mahdollisuutta nauttia oikeussuojasta.

- 50.** Koulutusta olisi tarjottava asiaankuuluville toimijoille, kuten oikeudellisille päätöksentekijöille, palveluntarjoajille ja muille sidosryhmille. Sopimuspuolten on varmistettava yhtäläiset mahdollisuudet nauttia kaikista yhteiskunnassa tarjottavista tuotteista ja palveluista, myös 12 artiklan 5 kohdassa luetelluista tuotteista ja palveluista. Siinä annetaan esimerkkejä tuotteista, jotka eivät ole erityisesti vammaisten henkilöiden saatavilla. Niitä ovat esimerkiksi omaisuus tai taloudellisiin asioihin liittyvät palvelut, kuten kiinnitykset. Vammaisyleissopimuksen 25 artiklan e kohdassa mainitaan toinen usein vammaisten henkilöiden saavuttamattomissa oleva palvelu: henkivakuutus ja (yksityinen) sairausvakuutus. Sopimuspuolten olisi noudatettava aktiivista ja kattavaa lähestymistapaa, jolla varmistetaan yhtäläiset mahdollisuudet nauttia yksityisen sektorin tuotteista ja palveluista. Tämä tarkoittaa myös yksityistä sektoria koskevan yhdenvertaisuuslainsäädännön vahvistamista. Ammattiliittojen ja muiden toimijoiden kanssa olisi tehtävä yhteistyötä, jotta löydetään kumppaneita, jotka ovat halukkaita saamaan aikaan muutoksen.

### **G. 13 artikla oikeussuojan saavutettavuudesta**

- 51.** Vammaisyleissopimuksen 5 artiklassa hahmotellut yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä koskevat oikeudet ja velvollisuudet herättävät erityisiä kysymyksiä 13 artiklan osalta, sillä 13 artiklassa vaaditaan muun muassa järjestämään menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia. Nämä mukautukset ovat erotettavissa kohtuullisista

mukautuksista siltä osin, että menettelyllisiä mukautuksia ei voida rajoittaa suhteettomuuden perusteella. Havainnollistava esimerkki menettelyllisistä mukautuksista on vammaisten henkilöiden erilaisen viestintätapojen tunnustaminen tuomioistuimissa. Ikään perustuva mukautus voi olla tiedottaminen valitusten tekemistä ja oikeussuojasta nauttimista varten käytettävissä olevista mekanismeista ikään sopivalla tavalla ja selkokielellä.

**I. 13 artiklan 1 kohta**

- 52.** Tehokkaan oikeussuojan varmistamiseksi menettelyjen on sallittava osallistuminen ja oltava avoimia. Osallistamisen mahdollistavia toimia ovat muun muassa seuraavat:
- a.** tietojen antaminen ymmärrettävällä ja esteettömällä tavalla
  - b.** erilaisten viestintätapojen tunnustaminen ja niihin liittyvien mukautusten tekeminen
  - c.** fyysinen esteettömyys menettelyn kaikissa vaiheissa
  - d.** oikeusapuun liittyvän taloudellisen tuen antaminen tarvittaessa ja lakisääteisen tarve- ja aiheellisuusharkinnan perusteella.
- 53.** Soveltuvat toimet, jotka voivat suojella henkilöitä, jotka eivät kykene puolustautumaan syrjinnältä, vaikka heille tarjottaisiin tukea, tai joiden mahdollisuuksia rajoittaa suuresti tällaisten yritysten aiheuttamien kielteisten seurausten pelko, ovat yleisen edun mukaisia toimia (*actio popularis*).
- 54.** Lisäksi avoimuuden vuoksi sopimuspuolten toimien on varmistettava, että kaikki asiaankuuluvat tiedot ovat saavutettavia ja saatavilla ja että kaikki asiaankuuluvat vaateet, tapaukset ja tuomioistuimen määräykset kirjataan ja raportoidaan asianmukaisesti.



## **II. 13 artiklan 2 kohta**

- 55.** Oikeuksien ja velvollisuuksien asianmukaisen kunnioittamisen ja noudattamisen kannustamiseksi on koulutettava lainvalvojia, lisättävä oikeudenhaltijoiden tietoisuutta ja parannettava velvollisten tahojen valmiuksia. Asianmukaisessa koulutuksessa olisi käsiteltävä seuraavia asioita:
- a.** Intersektionaalisuuden monimutkaisuus ja se, ettei henkilöitä pitäisi määrittää pelkästään heidän vammojensa perusteella. Tietoisuutta olisi lisättävä erityisten syrjinnän ja sarron muotojen kannalta merkityksellisistä intersektionaalisuuteen liittyvistä kysymyksistä.
  - b.** Vammaisten henkilöiden ja heidän yksilöllisten tarpeidensa moninaisuus, jotta he voivat nauttia oikeusjärjestelmän kaikkien osa-alueiden tehokkaasta saavutettavuudesta yhdenvertaisesti muiden kanssa.
  - c.** Vammaisten henkilöiden henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja sen merkitys, että kaikki ovat oikeudellisesti kelpoisia.
  - d.** Tehokkaan ja merkityksellisen viestinnän keskeinen merkitys osallistamisen onnistumisen kannalta.
  - e.** Toteutetut toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan tehokkaan koulutuksen varmistamiseksi henkilös-  
tölle, kuten asianajajille, tuomareille, vankilatyöntekijöille, viit-  
tomakielen tulkeille, poliiseille ja rangaistuslaitosjärjestelmän  
työntekijöille.

**H. 14 artikla henkilön vapaudesta ja turvallisuudesta, 15 artikla vapaudesta kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta, 16 artikla vapaudesta hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä ja 17 artikla henkilön koskemattomuuden suojelusta**

**56.** Vammaiset henkilöt voivat kärsiä suhteettomalla tavalla väkivallasta, hyväksikäytöstä ja muista julmista ja halventavista rangaistuksista, kuten kiinnipitämisestä, muista erottamisesta ja väkivallasta. Komitea on erityisen huolissaan seuraavista vammaisiin henkilöihin ja myös lapsiin vammaisuuden perusteella kohdistetuista teoista, jotka ovat luonteeltaan syrjiviä: vammaisen lapsen erottaminen perheestään ja pakkosijoittaminen laitokseen, vapaudenriisto, kidutus tai muu julma, epäinhimillinen tai halventava kohtelu tai rankaiseminen, väkivalta ja vammaisten henkilöiden pakkohoito mielenterveyslaitoksissa ja niiden ulkopuolella. Sopimuspuolten on ryhdyttävä kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin vammaisten henkilöiden suojelemiseksi kaikilta hyväksikäytön ja väkivallan muodoilta ja niiden torjumiseksi. Pakolliset vammaisuuteen liittyvät korjaavat hoidot ("*forced corrective disability treatments*") olisi kiellettävä.

**I. 19 artikla elämisestä itsenäisesti ja osallisuudesta yhteisössä**

**57.** Vammaisyleissopimuksen 19 artiklassa vahvistetaan vammaisten henkilöiden syrjimättömyys ja tunnustetaan heidän yhdenvertainen oikeutensa elää täysin osallisina yhteisössä ja osallistua sen toimintaan itsenäisesti. Itsenäistä elämistä ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden toteutumista varten sopimuspuolten on ryhdyttävä tehokkaisiin ja asianmukaisiin toimenpiteisiin, joilla autetaan vam-

maisista henkilöitä nauttimaan täysimääräisesti tästä oikeudesta ja täysimääräisestä osallisuudesta ja osallistumisesta yhteisössä. Tähän kuuluu laitosasumisen purkamista koskevien strategioiden täytäntöönpano ja elämisestä itsenäisesti ja osallisuudesta yhteisössä annetun komitean yleiskommentin nro 5 (2017) mukaisesti resurssien kohdentaminen itsenäistä elämistä tukeville palveluille, esteettömiä ja kohtuuhintaisia asuntoja varten, läheishoitajien tukipalveluille ja inklusiivisen koulutuksen saatavuuden lisäämiselle.

- 58.** Vammaisyleissopimuksen 19 artiklassa tunnustetaan oikeus siihen, ettei vammaisia henkilöitä voida velvoittaa käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä vammansa vuoksi. Laitosasuminen on syrjivää, sillä se osoittaa, ettei yhteisössä ole onnistuttu luomaan tukea ja palveluja vammaisille henkilöille, jotka pakotetaan luopumaan yhteisönsä elämään osallistumisesta, jotta he voisivat saada hoitoa. Vammaisten henkilöiden laitosasumisessa julkisen sektorin mielenterveyspalvelujen saamista varten on kyse vammaisuuteen perustuvasta eriytetystä kohtelusta ja siten syrjinnästä.
- 59.** Tukipalveluja koskevan oikeuden kelpoisuusperusteet ja menettelyt on määriteltävä syrjimättömällä tavalla. Niissä on keskityttävä vamman sijasta henkilön tarpeisiin ja noudatettava ihmisoikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa. Tukipalveluja on kehitettävä henkilökeskeisesti sekä iän ja sukupuolen huomioon ottavalla ja kulttuurisesti asianmukaisella tavalla.
- 60.** Sopimuspuolten olisi kiellettävä ja estettävä kolmansia osapuolia määräämästä käytännöllisiä tai menettelyllisiä esteitä itsenäiselle elämiselle ja osallisuudelle yhteisössä esimerkiksi varmistamalla,

että palvelut ovat itsenäisen ja yhteisöllisen elämisen mukaisia ja ettei vammaisilta ihmisiltä evätä mahdollisuutta vuokrata asuntoa tai ettei heitä aseteta epäsuotuisaan asemaan asuntomarkkinoilla.

## **J. 23 artikla kodin ja perheen kunnioittamisesta**

- 61.** Vammaiset henkilöt kohtaavat usein syrjintää, joka koskee avioliittoon, vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvien oikeuksien käyttämisestä. Tämä johtuu syrjivästä lainsäädännöstä ja politiikasta sekä hallinnollisista toimista. Vammaisten vanhempien katsotaan usein olevan riittämättömiä tai kykenemättömiä huolehtimaan lapsistaan. Lapsen erottaminen vanhemmistaan lapsen tai vanhempien tai molempien vammaisuuden vuoksi on syrjintää ja vastoin 23 artiklaa.
- 62.** Lasten sijoittaminen laitoksiin heidän vammaisuutensa vuoksi on myös syrjinnän muoto, joka kielletään vammaisyleissopimuksen 23 artiklan 5 kohdassa. Valtioiden on varmistettava, että vammaiset vanhemmat ja vammaisten lasten vanhemmat saavat tarvittavaa tukea yhteisössä, jotta he voivat hoitaa lapsiaan.

## **K. 24 artikla koulutuksesta**

- 63.** Se, etteivät jotkin sopimuspuolet tarjoa vammaisille opiskelijoille - mukaan lukien opiskelijat, joilla on jokin näkyvä tai näkymätön vamma, ja opiskelijat, jotka kohtaavat moniperusteista tai intersektionaalista syrjintää - yhtäläistä mahdollisuutta käydä kaikille suunnattua koulua, jossa tarjotaan inklusiivista ja laadukasta koulutusta, on syrjivää ja vastoin vammaisyleissopimuksen tavoitteita sekä suoraan ristiriidassa sen 5 ja 24 artiklan kanssa. Vammaisyleissopimuksen 5 artiklan 1 kohta on vuorovaikutuksessa 24 artiklan kanssa ja

edellyttää sopimuspuolia poistamaan kaikki syrjivät inklusiivisen koulutuksen esteet, mukaan lukien oikeudelliset ja sosiaaliset esteet.

- 64.** Eriytetyt koulutusmallit, joissa vammaiset opiskelijat suljetaan vammaisuuden perusteella kaikille suunnatun ja inklusiivisen koulutuksen ulkopuolelle, ovat vastoin vammaisyleissopimuksen 5 artiklan 2 kohtaa ja 24 artiklan 1 kohdan a alakohtaa. Vammaisyleissopimuksen 5 artiklan 3 kohdassa veloitetaan sopimuspuolet ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimiin, joilla varmistetaan kohtuullisten mukautusten tekeminen. Tätä vammaisten henkilöiden oikeutta vahvistetaan 24 artiklan 2 kohdan b alakohdassa, jossa sopimuspuolet veloitetaan varmistamaan vammaisten henkilöiden inklusiivinen koulutus muiden kanssa yhdenvertaisesti niissä yhteisöissä, joissa vammaiset henkilöt elävät. Tämä tavoite voidaan saavuttaa tekemällä yksittäisen henkilön tarpeiden mukaiset kohtuulliset mukautukset 24 artiklan 2 kohdan c alakohdan mukaisesti ja kehittämällä uusi ja inklusiivinen ympäristö kaikille sopivan suunnittelun avulla. Standardoidut arviointijärjestelmät, mukaan lukien pääsykokeet, jotka sulkevat vammaiset opiskelijat välittömästi tai välillisesti pois, ovat syrjiviä ja vastoin 5 ja 24 artiklaa. Sopimuspuolten velvollisuudet ulottuvat koulujen ulkopuolelle. Sopimuspuolten on varmistettava koulukuljetusten järjestäminen kaikille vammaisille opiskelijoille, jos sosiaaliset tai taloudelliset esteet rajoittavat kuljetusvaihtoehtoja.
- 65.** Jotta kuurojen lasten yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys koulutusympäristöissä voidaan varmistaa, heille on järjestettävä viittomakielisiä oppimisympäristöjä yhdessä muiden kuurojen lasten ja

roolimalleina toimivien kuurojen aikuisten kanssa. Kuurojen lasten opettajien puutteellinen viittomakielen taito ja esteelliset kouluympäristöt syrjäyttävät kuuroja lapsia ja luokitellaan siten syrjiviksi. Komitea kehottaa sopimuspuolia noudattamaan oikeudesta inklusiiviseen koulutukseen antamansa yleiskommentin nro 4 (2016) ohjeita, kun ne toteuttavat toimenpiteitä 5 ja 24 artiklan mukaisten velvoitteiden täyttämiseksi.

#### **L. 25 artikla terveydestä**

- 66.** Vammaisyleissopimuksen 5 ja 25 artiklan nojalla sopimuspuolten on kiellettävä ja estettävä syrjivä terveydenhuoltopalvelujen epääminen vammaisilta henkilöiltä ja tarjottava sukupuolisensitiivisiä terveydenhuoltopalveluja, myös seksuaali- ja lisääntymisterveyden alalla. Sopimuspuolten on myös torjuttava syrjinnän muotoja, jotka rikkovat vammaisten henkilöiden oikeutta terveydenhuoltoon estämällä heitä saamasta terveydenhuoltoa vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksen perusteella<sup>15</sup> tai tekemällä tiloista esteellisiä tai tiedoista saavuttamatonta.<sup>16</sup>

#### **M. 27 artikla työstä ja työllistymisestä**

- 67.** Jotta tosiasiallinen yhdenvertaisuus (*equality*) saavutetaan vammaisyleissopimuksen mukaisesti, sopimuspuolten on varmistettava, ettei ketään syrjitä vammaisuuden perusteella työssä ja työllistymisessä.<sup>17</sup> Sopimuspuolten olisi toimittava seuraavasti vam-

15 Ks. yleiskommentti nro 1, 41 kohta.

16 Ks. yleiskommentti nro 2, 40 kohta.

17 Ks. Kansainvälisen työjärjestön yleissopimus työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuvasta syrjinnästä, 1958 (nro 111), ja vajaakuntoisten henkilöiden ammatillisesta kuntoutuksesta ja työllistymisestä, 1983 (nro 159).

maisyleissopimuksen 5 artiklan 3 kohdassa säädetyn kohtuullisen mukauttamisen varmistamiseksi ja tosiasiallisen työympäristön yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi tai vauhdittamiseksi 5 artiklan 4 kohdan mukaisesti:

- a.** Niiden olisi helpotettava vammaisten henkilöiden siirtymistä pois eriytetystä työympäristöstä ja tuettava heidän osallistumistaan avoimille työmarkkinoille sekä varmistettava tällä välin työoikeuksien välitön sovellettavuus näissä ympäristöissä.
- b.** Niiden olisi edistettävä oikeutta tuettuun työhön, myös työssä avustamista, työnohjausta ja ammatilliseen pätevyyteen tähtääviä ohjelmia, suojeltava vammaisten työntekijöiden oikeuksia ja varmistettava oikeus työpaikan valitsemisen vapauteen.
- c.** Niiden olisi varmistettava, että vammaisille henkilöille maksetaan vähintään vähimmäispalkkaa ja että he eivät menetä vammaisetuuksia, kun he aloittavat työnteon.
- d.** Niiden olisi nimenomaisesti tunnustettava kohtuullisen mukauttamisen epääminen syrjinnäksi ja kiellettävä moniperusteinen ja intersektionaalinen syrjintä sekä häirintä.
- e.** Niiden olisi varmistettava vammaisten henkilöiden yhdenvertainen ja asianmukainen siirtymä työelämään ja pois työelämästä. Sopimuspuolten on varmistettava etuuksien ja oikeuksien, kuten eläkkeen tai työttömyyskorvausten, yhdenvertainen ja tehokas saatavuus. Näihin etuuksiin ei saa puuttua siitä syystä, että henkilö on työelämän ulkopuolella, koska se pahentaa syrjäytymistä entisestään.
- f.** Niiden olisi edistettävä inklusiivisia, esteettömiä ja saavutettavia, turvallisia ja terveellisiä työympäristöjä julkisella ja yksityisellä sektorilla.

- g.** Niiden olisi varmistettava, että vammaisilla henkilöillä on yhtäläiset mahdollisuudet edetä urallaan järjestämällä säännöllisiä arviointitapaamisia heidän esimiestensä kanssa ja määrittelemällä saavutettavat tavoitteet osana kattavaa strategiaa.
- h.** Niiden olisi varmistettava vammaisten työntekijöiden koulutuksen, uudelleen koulutuksen ja valmennuksen saatavuus, mukaan lukien ammatillinen koulutus ja valmiuksien kehittäminen, ja tarjottava vammaisten henkilöiden työllisyyteen ja kohtuulliseen mukauttamiseen liittyvää koulutusta työnantajille, työnantaja- ja työntekijäjärjestöille, ammattiliitoille ja toimivaltaisille viranomaisille.
- i.** Niiden olisi edistettävä vammaisia henkilöitä koskevia yleissitoivia työterveys- ja turvallisuustoimenpiteitä, myös työterveys- ja turvallisuussäädöksiä, jotka ovat yhdenvertaisia ja vammaisia henkilöitä osallistavia.
- j.** Niiden olisi tunnustettava vammaisten henkilöiden oikeus liittyä ammattiliittojen jäseniksi.

## **N. 28 artikla riittävästä elintasosta ja sosiaaliturvasta**

- 68.** Kuten komitean yleiskommentissa nro 3 olevassa 59 kohdassa todetaan, köyhyys on sekä tilannetta pahentava tekijä että moniperusteisen syrjinnän seuraus. Vammaisten henkilöiden itsensä ja heidän perheidensä riittävää elintasoja koskevan oikeuden täytäntöön panematta jättäminen on vastoin vammaisyleissopimuksen tavoitteita. Se on erityisen huolestuttavaa äärimmäisessä köyhyydessä tai puutteessa elävien vammaisten henkilöiden osalta. Vammaisille henkilöille aiheutuu tavallisesti ylimääräisiä kuluja siitä, että he saavuttavat muihin verrattavissa olevan riittävän elintason. Tämä asettaa erityisen epäsuotuisaan asemaan äärimmäisessä köyhyy-



dessä ja puutteessa elävät vammaiset lapset tai vanhemmat naiset. Sopimuspuolten olisi ryhdyttävä tehokkasiin toimenpiteisiin, jotta vammaisille henkilöille korvataan vammaisuuteen liittyvät ylimääräiset kulut. Sopimuspuolten on ryhdyttävä välittömiin toimiin, joilla järjestetään äärimmäisessä köyhyydessä ja puutteessa eläville vammaisille henkilöille vähimmäistasoa vastaavalla tavalla riittävä ruoka, vaatetus ja asunto.<sup>18</sup>

- 69.** Sosiaaliturvan osalta sopimuspuolten on lisäksi pantava täytäntöön perustasoinen sosiaaliturva.

**O. 29 artikla osallistumisesta poliittiseen ja julkiseen elämään**

- 70.** Syrjäyttäminen vaaliprosesseista ja muusta poliittisesta elämästä ovat yleisiä esimerkkejä vammaisuuteen perustuvasta syrjinnästä. Ne ovat usein tiiviisti yhteydessä oikeudellisen kelpoisuuden epäämiseen tai rajoittamiseen. Sopimuspuolten olisi pyrittävä
- a.** uudistamaan lakeja, politiikkatoimia ja määräyksiä, joilla vammaiset henkilöt syrjäytetään järjestelmällisesti äänestamisestä ja/tai asettumisesta ehdolle vaaleissa
  - b.** varmistamaan, että vaaliprosessit ovat kaikkien vammaisten henkilöiden saavutettavissa ja esteettömiä ennen vaaleja, niiden aikana ja niiden jälkeen
  - c.** tekemään kohtuulliset mukautukset yksittäisille vammaisille henkilöille ja järjestämään tukitoimia vammaisten henkilöiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti, jotta he voivat osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään

<sup>18</sup> Ks. taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3 (1990) sopimuspuolten velvollisuuksien luonteesta, 10 kohta.

- d. tukemaan ja osallistamaan vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä poliittiseen osallistumiseen liittyvissä prosesseissa kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla muun muassa kuulemalla tällaisia järjestöjä vammaisia henkilöitä suoraan koskevissa asioissa
- e. luomaan tietojärjestelmiä ja laatimaan lainsäädäntöä, jotka mahdollistavat vammaisten henkilöiden jatkuvan poliittisen osallistumisen, myös vaalien välisenä aikana.

## **P. 31 artikla tilastoista ja tietojenkeruusta**

- 71.** Tietojen keruu ja analysointi ovat välttämättömiä toimia yhdenvertaisuutta koskevan politiikan ja lainsäädännön seurantaan varten. Sopimuspuolten olisi kerättävä ja analysoitava tietoja, jotka on eriteltävä vammaisuuden ja risteävien luokkien perusteella. Kerättävien tietojen avulla olisi saatava tietoa syrjinnän kaikista muodoista. Kerättävien tietojen olisi oltava laaja-alaisia ja katettava tilastotiedot, narratiivit ja muut tietomuodot, kuten indikaattorit, jotta voidaan arvioida uusien tai käynnissä olevien aloitteiden ja politiikkatoimien täytäntöönpanoa ja seurata niiden edistymistä ja tehokkuutta. Lisäksi on kehitettävä vammaisuuden huomioivia indikaattoreita, ja niitä on käytettävä kestävän kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n mukaisesti. Tietojen suunnittelun, keruun ja analysoinnin olisi tapahduttava osallistavalla tavalla eli se olisi toteutettava kuulemalla tiiviisti ja merkityksellisellä tavalla vammaisia henkilöitä, myös lapsia, edustavia järjestöjä. Tietoja keräävissä tutkimuksissa sivuutetaan usein hoitolaitosten ja psykiatristen sairaaloiden kaltaisissa suljetuissa paikoissa asuvat ihmiset, jotka olisi sisällytettävä järjestelmällisesti tällaisiin tutkimuksiin.

## **Q. 32 artikla kansainvälisestä yhteistyöstä**

- 72.** Kaikkien kansainväliseen yhteistyöhön liittyvien toimien, myös kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n, on oltava vammaisia henkilöitä osallistavia ja heidän saavutettavissa sekä vammaisyleissopimuksen ohjaamia. Sopimuspuolten on kehitettävä seurantakehyksiä, jotka sisältävät ihmisoikeuksia koskevia indikaattoreita sekä kutakin indikaattoria koskevia erityisiä vertailukohtia ja tavoitteita kestävän kehityksen tavoitteen nro 10 mukaisesti. Kaiken kansainvälisen yhteistyön tavoitteena on oltava edistää yhdenvertaisuutta koskevia säädöksiä ja politiikkatoimia, joilla pyritään täysimääräiseen osallistamiseen vammaisyleissopimuksen, kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n ja muiden asiaankuuluvien kansainvälisten ihmisoikeuskehysten mukaisesti.

## VIII. Täytäntöönpano kansallisella tasolla

- 73.** Edellä kuvatun normatiivisen sisällön ja esitettyjen velvoitteiden valossa sopimuspuolten olisi toteutettava seuraavat toimet varmistaakseen vammaisyleissopimuksen 5 artiklan täysimääräisen täytäntöönpanon:
- a.** Niiden olisi tehtäviä tutkimuksia kansallisen lainsäädännön ja kansallisten käytäntöjen yhdenmukaistamisesta vammaisyleissopimuksen kanssa, kumottava syrjivät lait ja asetukset, jotka ovat ristiriidassa vammaisyleissopimuksen kanssa ja muutettava tai poistettava toimintatapoja ja käytäntöjä, jotka syrjivät vammaisia henkilöitä.
  - b.** Niiden olisi laadittava yhdenvertaisuuslainsäädäntöä niillä aloilla, joilla sitä ei ole säädetty, ja hyväksyttävä vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävää lainsäädäntöä, jolla on laaja henkilökohtainen ja aineellinen soveltamisala ja jossa säädetään tehokkaista oikeussuojakeinoista. Tällainen lainsäädäntö voi olla tehokasta vain, jos se perustuu sellaiseen vammaisuuden määritelmään, joka sisältää henkilöt, joilla on pitkäaikainen ruumiillinen, psykososiaalinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, ja jonka olisi katettava aiemmat, nykyiset, tulevat ja oletetut vammat sekä vammaisten henkilöiden läheiset. Vammaisuuteen perustuvaa syrjintää kohtaavat ja muutosta oikeusteitse hakevia henkilöitä ei pitäisi rasittaa vaatimalla heitä osoittamaan, että he ovat "tarpeeksi vammaisia" voidakseen nauttia lain tarjoamasta suojasta. Vammaisia henkilöitä osallistavan yhdenvertaisuutta koskevan lainsäädännön tavoit-

teena on pikemminkin tehdä syrjivistä teoista laittomia ja estää ne kuin kohdistua määriteltyyn suojeltuun ryhmään. Laaja vammaan liittyvä vammaisuuden määritelmä on siksi sopusoinnussa vammaisyleissopimuksen kanssa.

- c.** Niiden olisi varmistettava, että yhdenvertaisuutta koskeva lainsäädäntö ulottuu yksityiselle ja julkiselle sektorille ja kattaa muun muassa koulutuksen, työllisyyden, tuotteet ja palvelut ja torjuu vammaisten syrjintää, kuten eriytettyä koulutusta, laitostasumista, oikeudellisen kelpoisuuden epäämistä tai rajoittamista, mielenterveyteen liittyvää pakkohoitoa, viittomakielisten ohjeiden ja ammattilaisten tarjoaman viittomakielisen tulkkauksen epäämistä, pistekirjoituksen ja muiden puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, välineiden ja muotojen epäämistä.
- d.** Niiden olisi edistettävä täysimääräistä osallistumista yleisiin työllisyyttä ja ammatillista koulutusta koskeviin palveluihin, mukaan lukien yrittäjyyttä edistävät palvelut, ja tuettava osuuskuntien ja muiden yhteisötalouden muotojen perustamista.
- e.** Niiden olisi varmistettava, että vammaisia henkilöitä suojellaan syrjinnältä samojen vaatimusten mukaisesti kuin muita yhteiskunnallisia ryhmiä.
- f.** Niiden olisi kehitettävä ja toteutettava tietämyksen ja valmiuksien kehittämistä koskevia ohjelmia, mukaan lukien viranomaisten kouluttaminen ja epävirallinen talous, jotta varmistetaan vammaisyleissopimuksen noudattaminen. Tietämyksen ja valmiuksien kehittäminen olisi suunniteltava ja toteutettava osallistamalla merkityksellisellä tavalla vammaisia henkilöitä ja erilaisia vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä. Nämä toimet

ovat ratkaisevan tärkeitä tekijöitä yhdenvertaisuutta edistävän lainsäädännön ja politiikan kulmakiven muodostavan suvaitsevaisuuden ja monimuotoisuutta edistävän kulttuurin luomisessa.

- g.** Niiden olisi seurattava vammaisuuteen perustuvaan syrjintään liittyvien kanteiden määrää suhteessa kaikkien syrjintään liittyvien kanteiden määrään eriteltynä sukupuolen, iän, määritettyjen esteiden ja sen alan mukaan, jolla väitetty syrjintä on tapahtunut, ja tiedotettava tuomioistuinten ulkopuolella ja tuomioistuimissa sovituista ja päätetyistä tapauksista sekä korvauksiin tai seuraamuksiin johtaneiden tuomioiden määrästä.
- h.** Niiden olisi otettava käyttöön tehokkaat oikeussuojakeinot ja varmistettava vammaisuuteen perustuvan syrjinnän uhreille yhdenvertainen oikeussuoja. Tähän kuuluu se, että tehokkaat oikeudelliset ja/tai hallinnolliset menettelyt, mukaan lukien tehokkaat ja saavutettavissa olevat valitusmekanismit sekä asianmukainen ja - tarvittaessa ja lakisääteisen tarve- ja aiheellisuusharkinnan perusteella - kohtuuhintainen laadukas oikeusapu, ovat kaikkien vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Sopimuspuolten olisi puututtava tehokkaasti ja viipymättä julkisten ja yksityisten toimijoiden toimiin tai laiminlyönteihin, jotka rikkovat yksittäisten vammaisten henkilöiden ja vammaisten henkilöiden ryhmien oikeutta yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien että taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien osalta. Kollektiivisten oikeussuojakeinojen tai ryhmäkanteiden tunnistaminen voi edistää merkittävästi tehokkaan oikeussuojan takaamista vammaisten henkilöiden ryhmiä koskevissa tilanteissa.

- i.** Niiden olisi sisällytettävä kansalliseen yhdenvertaisuutta koskevaan lainsäädäntöön yksittäisten henkilöiden suojeleu haitalliselta kohtelulta tai haitallisilta seurauksilta, jotka johtuvat valituksista tai oikeudenkäynneistä, joiden tarkoituksena on varmistaa yhdenvertaisuutta (*equality*) koskevien säännösten noudattaminen. Yhdenvertaisuutta koskevan lainsäädännön avulla olisi myös varmistettava, että syrjinnän uhreilta ei estetä perusteettomasti muutoksenhakua ja että he eivät joudu uudelleen syrjinnän uhreiksi. Erityisesti menettelysäännöissä olisi siirrettävä todistustaakka siviilioikeudellisissa menettelyissä kantajalta vastaajalle tapauksissa, joihin liittyvien tosiseikkojen perusteella voidaan olettaa syrjinnän tapahtuneen.
- j.** Niiden olisi laadittava läheisessä yhteistyössä vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen, kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden ja muiden asiaankuuluvien sidosryhmien, kuten tasa-arvo ja yhdenvertaisuuselinten, kanssa yhdenvertaisuutta koskeva politiikka ja strategia, joka on osallistava ja kaikkien vammaisten henkilöiden saavutettavissa.
- k.** Niiden olisi lisättävä tietämystä yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla, mukaan lukien kaikki hallinnon alat ja yksityinen sektori, kaikkien vammaisten henkilöiden syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta koskevien oikeuksien soveltamisalasta, sisällöstä ja käytännön seurauksista.
- l.** Niiden olisi hyväksyttävä toimenpiteitä, joiden avulla seurataan inklusiivista yhdenvertaisuutta (*inclusive equality*) säännöllisellä ja kattavalla tavalla. Tähän sisältyy eriteltyjen tietojen kerääminen ja analysointi vammaisten henkilöiden tilanteesta.
- m.** Niiden olisi varmistettava, että vammaisyleissopimuksen 33 ar-

tiklan mukaiset kansalliset seurantamekanismit ovat riippumattomia ja osallistavat tehokkaasti vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä ja että niillä on riittävät resurssit vammaisten henkilöiden syrjinnän torjumista varten.

- n.** Niiden olisi säädettävä erityisiä suojatoimia ja noudatettava asianmukaista huolellisuutta, jotta ne voivat torjua väkivaltaa, hyväksikäyttöä ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksia, joita vammaiset henkilöt kohtaavat ainutlaatuisella tai suhteettomalla tavalla.
- o.** Niiden olisi hyväksyttävä erityisiä toimenpiteitä, joiden avulla saavutetaan inklusiivinen yhdenvertaisuus (*inclusive equality*) erityisesti intersektionaalista syrjinnästä kärsiville vammaisille henkilöille, kuten vammaisille naisille, tytöille, lapsille, vanhukille ja alkuperäisväestöön kuuluville henkilöille.
- p.** Sopimuspuolten, jotka vastaanottavat erityisen paljon turvapaikanhakijoita, pakolaisia tai maahanmuuttajia, olisi otettava käyttöön viralliset ja lainsäädännössä määritellyt menettelyt, joilla varmistetaan esteettömyys ja saavutettavuus vammaisille henkilöille, myös vammaisille naisille ja lapsille sekä psykososiaalisesti ja älyllisesti vammaisille henkilöille vastaanottokeskuksissa ja muissa ympäristöissä. Sopimuspuolten on varmistettava, että vammaisille henkilöille tarjotaan psykososiaalista ja oikeudellista neuvontaa, tukea ja kuntoutusta ja että suojelupalveluissa huomioidaan vammaisuus, ikä ja sukupuoli ja että ne ovat kulttuurisesti asianmukaisia.



IHMISOIKEUSKESKUS  
MÄNNISKORÄTTSCENTRET  
HUMAN RIGHTS CENTRE



00102 Eduskunta, Helsinki  
[www.ihmisoikeuskeskus.fi](http://www.ihmisoikeuskeskus.fi)

00102 Riksdagen, Helsingfors  
[www.manniskorattscentret.fi](http://www.manniskorattscentret.fi)